

Brzozowski, Stanisław / Gajda, Zdzisław / Pawlikowska-Brożek, Zofia

---

Sesja naukowa w setną rocznicę Akademii Umiejętności w Krakowie

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 18/2, 394-399

1973

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Polska. Zdaniem doc. Czeczota-Gawraka ważnym jest zabezpieczenie i naukowe opracowanie wspomnianych materiałów w obrębie proponowanej Filmoteki Nauki Polskiej.

Uczestnicy dyskusji podkreślali, że prezentowane dokumenty filmowe posiadają przede wszystkim charakter propagandowy a nie ściśle naukowy. Kroniki filmowe przygotowywane były pod kątem potrzeb bieżącej informacji. Są więc z konieczności sumaryczne, często powierzchowne. Trudniej jest znaleźć dokumenty wyrażające ambicje pogłębione arystycznie i problemowe traktowania nauki polskiej. Wskazywano na konieczność dokładnego przejrzania filmów oświatowych, które ukazują nieraz warsztat badawczy, jak również serii biograficznej zbiorów kina Iluzjon oraz filmoteki Instytutu Pracy. W celu wyzyskania filmu jako dokumentu należy opracować zasady filmowego dokumentowania faktów z nauki polskiej.

Sprawę utworzenia Filmoteki Nauki Polskiej, której baza techniczno-organizacyjna mogłaby powstać w jednej z istniejących już placówek Polskiej Akademii Nauk (np. w Archiwum PAN czy w Ośrodku Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN) uznano za uzasadnioną i szczególnie aktualną w Roku Nauki Polskiej. Opracowanie szczegółowej ekspertyzy w sprawie Filmoteki przygotowuje odpowiedni zespół Komitetu Historii Nauki i Techniki.

Bohdan Jaczewski

Z DZIAŁALNOŚCI ZAKŁADU HISTORII NAUKI I TECHNIKI

SESJA NAUKOWA

W SETNĄ ROCZNICĘ AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE

W dniu 14 grudnia 1972 r. odbyła się w Krakowie Sesja Naukowa poświęcona 100-leciu Akademii Umiejętności. Zorganizował ją Oddział Polskiej Akademii Nauk w Krakowie oraz Zakład Historii Nauki i Techniki PAN. Była to pierwsza z sesji specjalistycznych poświęconych działalności Akademii.

Dwa dni przedtem — 12 grudnia — obradowało, także w Krakowie, w Teatrze Wielkim Zgromadzenie Ogólne PAN, inauguracyjne w ramach Polskiej Akademii Nauk uroczystości Roku Kopernikowskiego oraz 100-lecia Akademii Umiejętności. Na zebraniu tym, prowadzonym przez prezesa PAN prof. Włodzimierza Trzebiatowskiego, referat dotyczący powstania i dziejów Akademii Umiejętności wygłosił sekretarz Oddziału PAN w Krakowie prof. Jerzy Litwiniszyn. Referaty poświęcone Kopernikowi przygotowali prof. Wilhelmina Iwanowska oraz prof. Eugeniusz Rybka.

Sesja specjalistyczna (zorganizowana przez krakowski Oddział PAN i Zakład Historii Nauki i Techniki) nawiązywała więc bezpośrednio do uroczystości ją poprzedzających i poświęcona była znaczeniu Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności dla rozwoju nauk ścisłych, przyrodniczych i medycznych (Sesja oceniająca dorobek Akademii w zakresie nauk humanistycznych zorganizowana została w Krakowie w maju 1973 r.).

Podzielono ją na: I. Sesję ogólną; II. Sesję nauk medycznych; III. Sesję nauk ścisłych; IV. Sesję nauk przyrodniczych i nauk o Ziemi. Sesję ogólną otworzył wiceprezes PAN i przewodniczący Oddziału PAN w Krakowie prof. Marian Mięśowicz. Następnie zebranych powitał kierownik Zakładu Historii Nauki i Tech-

niki PAN prof. Bogdan Suchodolski, który w krótkim przemówieniu podkreślił znaczenie Akademii Umiejętności dla rozwoju nauki polskiej. Z kolei krótkie przemówienie wygłosili goście zagraniczni: prof. Günther Hamann z Wiednia (członek i reprezentant Austriackiej Akademii Nauk), prof. Józef Trypućko z Upsali (re-

Ryc. 1. Medal pamiątkowy wydany z okazji stulecia AU

prezentant Szwedzkiej Akademii Nauk oraz doc. Johann Dietze z Halli. Referat na tej sesji — na temat *Historia nauki w działalności Akademii Umiejętności* — wygłosił prof. Jan Hulewicz (referat ten drukowany jest w niniejszym numerze „Kwartalnika”). Zaraz po zakończeniu sesji ogólnej rozpoczęły się prace trzech sesji szczegółowych, w których — łącznie z ogólną — wzięło udział około 250 uczonych z całej Polski.

Z okazji jubileuszu krakowskiej Akademii w Bibliotece Akademii Rolniczej w Krakowie zorganizowano interesującą wystawę wydawnictw Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności z zakresu nauk będących przedmiotem obrad poszczególnych sesji.

Stanisław Brzozowski

*

Obrady Sesji nauk medycznych otworzył jej przewodniczący prof. Ksawery Rowiński. W zagajeniu przypomniał on udział krakowskich lekarzy naukowców w pracach PAU oraz poinformował zebranych, że przewiduje się opublikowanie materiałów obrad.

Pierwszy referat *Prehistoria i geneza Wydziału Lekarskiego Polskiej Akademii Umiejętności* wygłosił prof. Tadeusz Bilikiewicz. Prelegent nawiązał do pierwszych włoskich akademii z XVI i XVII w. oraz przedstawił rozwój innych akademii europejskich i towarzystw naukowych, z których jedno, tj. Krakowskie Towarzystwo Naukowe przekształciło się w roku 1873 w Akademię. Wydział Lekarski PAU powstał dopiero w 1930 r., jednak w instytucji tej — choć zrzeszała przedstawicieli różnych dziedzin nauki — poważną rolę, zwłaszcza w jej początkach, odgrywali lekarze.

Następny mówca — prof. Jerzy Kaulbersz w referacie *Akademia Umiejętności jako krzewiciel polskiej myśli fizjologicznej* poddał wnikliwej analizie bogaty dorobek AU w dziedzinie fizjologii, znajdujący pełne odbicie w jej publikacjach.

Prof. Edward Szczeklik zajął się udziałem znakomitych przedstawicieli interny krakowskiej w pracach AU i PAU mówiąc o *Krakowskim ośrodku internistycznym w okresie stulecia Akademii Umiejętności*.

Prof. Tadeusz Giza w referacie na temat *Pediatrzy krakowscy w Polskiej Akademii Umiejętności* przypomniał znakomitą postacią profesora L. Jakubowskiego — członka AU od chwili jej założenia. Jego następcą na katedrze — Ksawery Lewkowicz, również członek AU, referował na posiedzeniach i publikował w wydawnictwach Akademii wyniki swoich badań. W okresie międzywojennym i powojennym dzieło tych uczonych kontynuował referent, przedstawiając na posiedzeniach Wydziału Lekarskiego szereg prac własnych i swego zespołu.

Prof. Eugeniusz Brzezicki mówiąc o *Neurologii i psychiatrii w wydawnictwach Akademii Umiejętności* stwierdził, że dyscypliny te nie odegrały tam nigdy większej roli, nie znajdując dogodnego klimatu, a co więcej i wśród członków PAU znalazło miejsce niewielu psychiatrów, mimo faktu, że niektórzy z nich byli uczonymi o światowej sławie.

Z kolei prof. Kazimierz Lejman w referacie *Zarys dziejów kliniki dermatologicznej UJ i jej łączność naukowa z Akademią Umiejętności* przypomniał historię polskiej dermatologii oraz powstanie pierwszej kliniki dermatologicznej, zorganizowanej w Krakowie przez Antoniego Rosnera i jego późniejszego następcę Władysława Reissa. Reiss współpracował z Wydziałem Matematyczno-Przyrodniczym AU jednakże dopiero Franciszek Krzyształowicz (następca Reissa na katedrze) został członkiem PAU i rozwinął szeroką działalność naukową i wydawniczą w ramach tej instytucji. Członkiem PAU został także Franciszek Walter, długoletni kierownik kliniki dermatologicznej w Krakowie.

Prof. Józef Bogusz omówił *Chirurgię w działalności Akademii Umiejętności*, zwracając szczególną uwagę na początkowy okres — zaraz po powstaniu AU. Były to lata rozkwitu tej dyscypliny, choć nie znalazło to dostatecznego odbicia w działalności Akademii. Wprawdzie J. Mikulicz, A. Obaliński, L. Rydygier i B. Kader publikowali swe prace w „Rozprawach z Posiedzeń Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego” jednakże dopiero Maksymilian Rutkowski został powołany (w 1932 r.) na członka Wydziału Lekarskiego. W pracach Komitetu Naukowego Medycznego i opublikowanym w 1937 r. memoriale, zwrócono uwagę na potrzeby chirurgii, domagając się utworzenia drugich klinik chirurgicznych, osobnych klinik ortopedycznych, katedr i zakładów rentgenowskich.

Kolejny referat opracowany wspólnie przez prof. Kazimierza Dominika i prof. Jana Sekułę dotyczył *Stomatologii, laryngologii i okulistyki w pracach Polskiej Akademii Umiejętności*. Specjalności te w czasach kiedy tworzone Akademię wchodziły w zakres chirurgii; nie mogły zatem odegrać większej roli. Jedyne okulistykę reprezentował w Akademii od początku jej istnienia prof. L. Rydel. Pierwszy laryngolog został członkiem PAU dopiero w 1930 r. — był nim J. Szmurło, zaś stomatologia nigdy nie była w niej reprezentowana. Wspomnieć jednak należy, że przedstawiciele innych dyscyplin prowadzili badania o kapitalnym znaczeniu również dla wspomnianych dziedzin medycyny, a reprezentujący je w Akademii uczeni przedstawiali wyniki swoich badań na posiedzeniach i publikowali w jej wydawnictwach.

Doc. Wojciech Roeske przedstawiając *Nauki farmaceutyczne w działalności Polskiej Akademii Umiejętności* zajął się pokrótce dwuwiekową niemal historią tej dyscypliny w Polsce, wobec której pięćdziesięcioletnia działalność Komisji Nauk Farmaceutycznych PAU stanowi krótki epizod. Tym niemniej powstanie tej Komisji w dniu 9 czerwca 1947 r. (przewodniczył jej prof. Władysław Szafer) było wydarzeniem przełomowym w dziejach farmacji polskiej.

W ostatnim referacie doc. Stanisław Szpilczyński zajął się omówieniem działalności *Komisji Historii Medycyny i Nauk Matematyczno-Przyrodniczych*, która

jakkolwiek oficjalnie powstała w PAU dopiero w 1933 r., początkami swymi sięga pierwszych lat naszego stulecia. Niezależnie od osiągnięcia pokaźnego dorobku, Komisja ta odegrała szczególną rolę po roku 1947, kiedy zawieszono wykłady i działalność zakładów historii medycyny. Członkowie Komisji — aż do jej rozwiązania — walczyli o zmianę tego stanu.

Obrazy Sekcji podsumował prof. Rowiński, przypominając tradycje poprzednika Akademii — Krakowskiego Towarzystwa Naukowego. Prof. Rowiński przyznał także, że wybór członków Akademii Umiejętności nie zawsze dokonywany był właściwie.

Zdzisław Gajda

*

Sesja nauk ścisłych obradowała pod przewodnictwem prof. Mariana Mięśowicza. Ze względu na mniejszą ilość zgłoszonych na nią referatów i mniejszą ilość uczestników dyskusje przeprowadzano bezpośrednio po każdym wystąpieniu.

Na Sesji ogłoszono pięć referatów specjalistycznych, dających przegląd działalności Akademii Umiejętności w dziedzinie astronomii, matematyki, fizyki, nauk technicznych i chemii. Referaty charakteryzowały różne formy oddziaływania Akademii na rozwój życia naukowego w kraju i jej znaczenie w tworzeniu nauki polskiej. Zwrócono uwagę na osiągnięcia wybitnych przedstawicieli wspomnianych wyżej dyscyplin naukowych. Akademia przyjmowała do swego grona czynnie pracujących na polu nauki Polaków i uczonych z zagranicy, nadając im tytuły członków korespondentów lub członków zwyczajnych. Fakt ten został odnotowany w referatach i poparty szczegółowymi wykazami (wraz z podaniem dat powołania). Dokonano także przeglądu działalności wydawniczej Akademii w zakresie nauk ścisłych i technicznych. Osobno omówiono formy pracy dla młodych naukowców: fundacje, stypendia, nagrody i zasiłki.

Jako pierwszy wygłosił referat prof. Eugeniusz Rybka na temat *Znaczenie Akademii Umiejętności dla rozwoju astronomii polskiej*. Dyskusję rozpoczął prof. Tadeusz Piech, proponując szczegółowe przesłedzenie działalności Komisji Fizjograficznej, w której współdziałali astronomowie, fizycy, geografowie i przedstawiciele innych specjalności. Prof. Rybka — na życzenie prof. Mięśowicza — scharakteryzował działy jakimi zajmowała się astronomia w omawianym okresie oraz przedstawił znaczenie prac Białobrzeskiego. Doc. Tadeusz Przyppkowski wskazał, iż — pomimo starań — Akademia Umiejętności nie posiadała osobnego obserwatorium astronomicznego; z problemem tym akademie innych krajów miały jednak identyczne kłopoty.

Referat drugi — *Matematyka w pracach Polskiej Akademii Umiejętności* przedstawił prof. Stanisław Gołąb. W dyskusji dr Jadwiga Dianni podała — jako uzupełnienie — krótką informację o F. Mertensie, wykładowcy matematyki elementarnej w Uniwersytecie Krakowskim. W dalszym ciągu głos zabierali profesorowie Mięśowicz i Zdzisław Wojtaszek oraz doc. Przyppkowski. Mówiono o powstaniu lwowskiej szkoły matematycznej oraz o sposobie powoływania członków zagranicznych AU. Byli to — obok uczonych wykazujących się poważnymi osiągnięciami — także tacy, którzy zapewniali Polakom możliwość badań w swoich laboratoriach i pracowniach.

Następnie prof. Tadeusz Piech mówił o *Wkładzie Akademii Umiejętności do rozwoju fizyki*. W dyskusji, prof. Mięśowicz poruszył ważny problem publikacji AU, a także zwrócił uwagę na fakt częstego powoływania się we współczesnej literaturze fizycznej na wyniki prac Natansona i cytowanie go jako prekursora teorii kwantowych statystyk. Głos zabierali także: prof. Gołąb oraz doc. Przyppkowski i doc. Kazimierz Sarnecki.

Referat prof. Michała Odlanickiego-Poczobutta — *Nauki techniczne w działalności Polskiej Akademii Umiejętności* przyniósł ciekawe informacje o wyjątkowo rozległej działalności Akademii na tym polu. W dyskusji wskazywano na brak w AU osobnego wydziału nauk technicznych (prof. Gołąb i prof. Odlanicki-Poczobutt). Prof. Jan Pazdur mówił o konieczności działania w kierunku podniesienia rangi nauk technicznych i ich historii w Polskiej Akademii Nauk. Temat zmiany znaczenia pojęć — inżynieria i inżynier, na przestrzeni 100 a nawet 50 ostatnich lat, podjęli prof. Mięśowicz i doc. Sarnecki.

Ostatni referat — *Chemia w działalności i pracach Akademii Umiejętności* wygłosił prof. Zdzisław Wojtaszek. W dyskusji wzięli udział prof. Pazdur i doc. Sarnecki, poruszając zagadnienie działalności Komisji Balneologicznej. Dużo cennych materiałów dotyczących działalności tej Komisji znajduje się w Bibliotece PAN w Kórniku, są to jednak materiały głównie dla historyków medycyny.

Obrady Sesji podsumował prof. Mięśowicz, podkreślając duży wpływ Akademii Umiejętności na rozwój nauki polskiej. W jej dorobku znajdują się osiągnięcia liczące się także w skali światowej. Nie powinny one rozproszyć się wśród prac drobniejszych, stąd wniosek aby je szczególnie uwypuklić w publikacji materiałów z Sesji.

Zofia Pawlikowska-Brożek

*

Sesja nauk przyrodniczych i nauk o Ziemi obradowała pod przewodnictwem prof. Kazimierza Maślankiewicza. Przedstawił on w obszernym zagajeniu rozwój prac nad tą grupą dyscyplin w ramach poprzedniczki Akademii Umiejętności — w Krakowskim Towarzystwie Naukowym oraz ich sytuację w początkach działalności Akademii.

Tematem pierwszego referatu był *Wkład Akademii Umiejętności do rozwoju nauk botanicznych*. Przedstawił go prof. Franciszek Górski. Główny nacisk referent położył na instytucjonalny wkład PAU w rozwój botaniki oraz na przypomnienie postaci botaników — członków PAU, bez szczegółowego analizowania ich dorobku piśmienniczego, wydawanego w ramach PAU.

Następny referat — *Wkład Akademii Umiejętności do rozwoju nauk leśnych* wygłosił prof. Antoni Żabko-Potopowicz. Chociaż początkowo Akademia kładła nacisk na nauki czyste a nie stosowane, stan ten nie był długo możliwy do utrzymania. Wzrastała coraz bardziej ilość publikacji całkowicie lub częściowo poświęconych leśnictwu, zarówno wśród wydawnictw Wydziału III jak i IV. Prace z tego zakresu były jednak do końca istnienia PAU rozproszone w różnych jej seriach wydawniczych czy czasopismach, gdyż tematykę tą podnosili nie tylko sami leśnicy lecz także uczeni pokrewnych specjalności.

Czwarty referat prof. Stanisława Skowrona — *Nauki biologiczne w wydawnictwach Polskiej Akademii Umiejętności* odczytała z powodu choroby referenta jego córka. Stanowił on — w pewnym stopniu — uzupełnienie referatów prof. Górskiego i prof. Kowalskiego (omawianego niżej), gdyż charakteryzował twórczość naszych botaników, zoologów, biologów ogólnych i biochemików, ogłoszoną w wydawnictwach PAU. Jako tło porównawcze posłużył prof. Skowronowi ówczesny stan tych dyscyplin w Europie, zastrzegł się on jednak przed oceną naszego w tej dziedzinie dorobku, uznając to za przedwczesne.

Kolejny referat *Geografia w działalności i pracach Polskiej Akademii Umiejętności* wygłosił prof. Mieczysław Klimaszewski. Przeanalizował on inicjatywy Akademii w zakresie geografii fizycznej, geomorfologii, fizjografii, geografii regionalnej, geografii gospodarczej i w zakresie badań meteorologicznych. W sumie stwierdził jednak, że dorobek ten nie był imponujący i że wina leżała nie po stronie

Akademii, lecz samych geografów, których udział był w jej pracach o wiele skromniejszy niż botaników, zoologów czy geologów.

W dalszym ciągu Sesji o *Znaczeniu Akademii Umiejętności dla rozwoju polskiej geologii* mówił prof. Marian Książkiewicz. Po nawiązaniu do działalności Komisji Fizjograficznej w ramach Krakowskiego Towarzystwa Naukowego referent scharakteryzował udział geologów w pracach tej Komisji już w ramach Akademii Umiejętności. Przedstawił prace nad *Atlasem geologicznym Galicji*, inicjowanie przez AU badań szczegółowych takich jak stratygrafia karbonu, fauna grot jurajskich, paleobotanika triasu, trzecio- i czwartorzędu, monografia Krakowskiego Zagłębia Węglowego. Prof. Książkiewicz wspominał też o gromadzeniu przez Akademię zbiorów mineralogiczno-geologicznych (późniejsze Muzeum Geologiczne PAU) wreszcie o innych formach jej działalności: publikacja prac, pomoc materialna dla zbiorów geologii na uniwersytetach galicyjskich, stypendia zagraniczne dla geologów.

Ostatnim z zakresu nauk o Ziemi był referat prof. Antoniego Gawła *Mineralogia i petrografia w działalności Polskiej Akademii Umiejętności*. Prof. Gaweł dokładnie przeanalizował dorobek uczonych polskich z tej dziedziny opublikowany w wydawnictwach Akademii, podkreślając szczególnie znaczenie prac S. i F. Kreutzów.

Zasługi Akademii Umiejętności dla rozwoju faunistyki oraz Muzeum Przyrodniczego omówił prof. Kazimierz Kowalski. Rozważania swoje oparł on o przegląd dzieł Komisji Fizjograficznej od Towarzystwa Naukowego Krakowskiego aż do roku 1952. Opis działalności organizacyjnej PAU na polu zoologii w ramach tej Komisji i późniejszego Komitetu Badań Fizjograficznych uzupełniła analiza wyników badań faunistycznych oraz roli jaką spełniało Muzeum Przyrodnicze.

Ostatnim, dziewiątym tematem Sesji były *Nauki rolnicze w działalności Polskiej Akademii Umiejętności*. Referat, z powodu nieobecności autora — prof. Tadeusza Lityńskiego, odczytał prof. Tomasz Komarnicki. Omówione zostało narastanie problematyki rolniczej w wydawnictwach Akademii, od czasów zawieszanej w 1895 r. przy Wydziale III Sekcji Rolniczej aż do jej przekształcenia w 1949 r. w Komisję Nauk Rolniczo-Leśnych. Autor referatu wskazał ważniejsze wydawnictwa oraz akcje badawcze z zakresu rolnictwa. Uchylił się jednak — jak i niektórzy poprzedni referenci — od oceny całości dorobku naukowego Akademii w omawianej przez siebie dziedzinie.

Duża ilość referatów i ograniczony czas trwania Sesji nie pozwoliły na przeprowadzenie dyskusji, jednak dorobek jej zostanie opublikowany.

Stanisław Brzozowski

OBCHODY 150 ROCZNICY URODZIN I 90 ROCZNICY ŚMIERCI IGNACEGO ŁUKASIEWICZA

Dnia 22 września 1972 r. odbyła się w Krakowie sesja naukowa z okazji 150 rocznicy urodzin i 90 rocznicy śmierci Ignacego Łukasiewicza. Zorganizował ją Zakład Historii Nauki i Techniki PAN przy współudziale Wydziału Wiertniczo-Naftowego Akademii Górniczo-Hutniczej oraz Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego. Obradom sesji, na której wygłoszono sześć referatów, przewodniczył prof. Jan Józef Cząstka.

Pierwszy referat — *Ignacy Łukasiewicz twórcą przemysłu naftowego* — przedstawił prof. Józef Wojnar. Przypomniał on najważniejsze daty z życia Łukasiewicza, próby destylacji ropy naftowej podejmowane przed Łukasiewiczem, jak również prace nad destylacją prowadzone już przez niego samego. Referent podkreślił